

Черновицкой области. Установлено влияние глобальных, региональных и локальных общественно-географических факторов на данный процесс. Выявлены основные черты электоральности населения различных национальных групп населения и конфессиональной принадлежности.

Ключевые слова: электоральное поведение, выборы Президента Украины, Черновицкая область, общественно-географические факторы.

Summary:

Ivan Kostaschuk, Victor Torushanko. DYNAMICS OF ELEKTORATIVNOY OPINION OF POPULATION OF REGION OF THE TCHERNIVTSI AREA (ON MATERIALS OF ELECTIONS OF PRESIDENT OF UKRAINE 2004 AND 2010).

The change of electoral conduct of population of region of the Chernovtsy area is analysed in this floor. Influence is set publicly geographical factors on this process. Found out the basic lines of electoral population of different national groups of population and confessional belonging.

Keywords: electoral behavior, the election of President of Ukraine, Chernivtsi region, social and geographical factors.

Надійшла 22.10.2010р.

УДК 911.3:32

Сергій ГРЕКОВ, Марина ГЕРЕНЧУК

ДИНАМІКА ЗМІНИ ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (В ПЕРІОД З 2004 ПО 2010 РР.)

Хмельницька область є особливою через історичні особливості розвитку території і її розташованість на межі основних електоральних регіонів України. Встановлено вплив глобальних, регіональних та локальних суспільно-географічних чинників на даний процес. Також подано характеристику основних електоральних відмінностей населення за виборчими округами.

Ключові слова: електорат, електоральна географія, геополітика, політичний рух, політична поведінка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі українське суспільство зазнає політико трансформаційних процесів, при цьому напрям його розвитку й досі не зовсім є зрозумілим. Важливим елементом розвитку українського електорату є формування повноцінної зрілості політичної культури населення. В різних регіонах України вона сьогодні перебуває на різних рівнях становлення, але нами була обрана територія Хмельницької області, яка є досить своєрідною на ряду з іншими регіонами України внаслідок історичної сформованості та її реального впливу на політичну ситуацію в країні. Під впливом різноманітних факторів ця територія незважаючи на відносну компактність характеризується значними відмінностями електоральних уподобань населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичні процеси на території України відслідковуються здебільшого політологами і соціологами, в результаті чого не до кінця дослідженою залишається територіальна складова. У цій царині працюють такі українські географи, як М. Багров, О. Шаблій, О. Топчів, М. Дністрянський, А. Кузишин, А. Голод, Більш чисельним виглядає перелік вчених, що займаються даною проблематикою з політологічної точки зору – Т. Батенко, В. Дергачов, К. Кидань, В. Кремінь, В. Мадісон, М. Томенко, В. Шахов, Ю. Шведа та ін. Суспільно-географічні праці присвячені переважно проблематиці геопросторових аспектів виборчого процесу, аналізу чинників, що визначили електоральну прихильність та виборчу активність населення певних територій.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є розгляд наступних задач:

- дослідити виборчі технології та специфіку формування виборчих округів;
- прослідкувати динаміку зміни виборчих пріоритетів населення регіону з 2004 по 2010 роки;
- визначити та вказати основні чинники, які впливають на політичну поведінку громадян;

Виклад основного матеріалу. Політичні тенденції змінюються протягом часу в залежності від маси чинників. Прослідкувавши за ходом виборчого процесу, переглянувши статистичні показники, дослідивши прогнози минулих років можна скласти досить чітке уявлення про динаміку зміни виборчих пріоритетів населення регіону. А якщо провести поділ території області на виборчі округи, то можна за допомогою картографічного методу візуально відобразити "міграцію" електоративної активності та виборчих смаків.

Президентські вибори 2004 року були, мабуть, найскладнішими і найдраматичнішими за всю історію українських виборів. Процес голосування у другому турі супроводжувався численними

фальсифікаціями, які викликали масові акції протесту загалом в Україні та у регіоні, відомі нині як "помаранчева революція". В результаті розгляду справи у Верховному Суді України було призначено переголосування другого туру.

Крім цього, вибори 2004 року позначились дуже високою виборчою активністю громадян регіону. Усі райони Хмельниччини віддали свої голоси на користь Віктору Ющенку, де чітко можна простежити вплив історико-географічного фактора [7]. Незначна кількість голосів виборців дісталась Віктору Януковичу.

Тенденція до підтримки правоцентристських партій на території області зберігалась і протягом парламентських виборів 2006-го року. Ліві сили, серед яких найяскравіше виділялася Соціалістична партія України, не знайшли істотної підтримки серед населення крім мешканців Теофіпольського, Полонського та Шепетівського районів. Опозиційні сили на чолі з Партією регіонів України знайшли найбільше прихильників серед населення міст Хмельницького, Кам'янець-Подільського, Нетішина та Славути. Найбільше голосів виборців отримали такі політичні сили як БЮТ (35,6%), Партія регіонів (10,0%), "Наша Україна" (18,3%), СПУ (9,2%), КПУ (3,1%) [6].

Дострокові вибори до Верховної Ради 2007-го року засвідчили симпатію населення області до правоцентристів та партій до чіткої ідеологічної спрямованості (БЮТ і Партії регіонів України). Близько 6,6% відсотків виборців підтримали проліві настрої комуністів.

Судячи із загальної картини стає очевидно, що за часів незалежності України політичні настрої Хмельниччини змінювались у напрямку від ультраправих до правоцентристських партій та блоків. Але окремі райони, у зв'язку з низкою етнодемографічних і мовних чинників продовжували підтримувати ліві політичні рухи і то цей електорат включав в себе невеликі, але чітко окреслені групи населення регіону (ветерани, пенсіонери) [8].

За допомогою статистичних даних політичної поведінки населення та з урахуванням національно-етнічної структури, що без сумніву є одним із ключових чинників виборчих пріоритетів, територію області можна поділити на певні політичні округи.

Найбільшу частину (30%) території Хмельницької області займає округ №190 політичної поведінки. Територія цього округу включає п'ять адміністративно-територіальних районів: Деражнянський, Летичівський, Старосинявський, Хмельницький, Ярмолинецький, що займають центральну-східну частину області. Головними осередками округу є обласний центр та смт. Меджибіж (Меджибізьський вузол) і Лозове (Лозівський вузол). Характерними рисами політичної поведінки населення округу є високий рівень політичної активності, та правих політичних орієнтацій. Суттєву роль у формуванні електоральної структури відіграють регіональні, історичні та економічні чинники. Але для цього регіону вирішальну роль має група соціально-політичних чинників. Серед них насамперед історико-географічний, який призвів до того, що етнічно єдина територія характеризується такими біполярними проявами виборчих інтересів населення. У зв'язку із впливом інноваційних ядер спостерігається доволі високий рівень підтримки населення правоцентристів і партій без чіткої ідеології (Блок Юлії Тимошенко), яка характерна і в містах регіону так і у селищах міського типу та селах. Але можна відзначити, що невеликий рівень підтримки населення лівоцентристських сил, а також партій та блоків без чіткої ідеології (зокрема Партії регіонів).

Друге місце за площею (20%) займає округ №192, що об'єднує поселення Вінковоцького, Городоцького, Дунаєвецького, Новоушицького районів. Цей округ в своїй структурі має два політично важливі вузли: Смотрицький та Сатанівський. Як і у попередньому окрузі ядрами тут виступають містечка, які істотно впливають на політичну поведінку громадян. Тут політичні симпатії залежать від демографічної структури населення. Наприклад, літні люди відповідальніше ставляться до участі у виборах і є більш консервативними у свої поглядах (це стосується прихильників як лівих, так і правих партій). Натомість молодь електорально є пасивнішою і схильна голосувати переважно за демократичні й ліберальні партії, нові політичні проекти. Чоловіки регіону голосують більше за ідеологічні партії, а жінки частіше віддають свої голоси центристським політичним силам. Люди з вищою освітою, інтелігенція, підприємці голосують здебільшого за ліберальні партії, а люди з неповною освітою, безробітні і пенсіонери – за лівих. Сільське населення, яке "вкорінене" в землю, більше схильне підтримувати консервативні партії.

Округ №189, розташований на північному-заході області. Територія округу включає чотири адміністративно-територіальні райони: Білогірський, Волочиський, Ізяславський і Теофіпольський. Найсуттєвіший вплив на політичну поведінку населення цього округу має ментальність населення (психологічний чинник). Це характеризується тим, що прихильність електорату регіону до

демократичних та національних ідей пояснюється близьким розташуванням до Західної Європи, свободолюбивими і демократичними настроями населення, приязним ставленням до своїх часто харизматичних, лідерів. Також сюди можна зазначити, що політична поведінка населення найбільших міст округу мало відрізняється від політичної поведінки сільського населення. Найбільш характерною рисою поведінки населення округу є його керованість, яка виявляється у найвищій у регіональній підтримці центристських провладних політичних сил і майже повної відсутності протесаної активності населення.

Також окремо виділимо округ №194 у який входять такі адміністративні райони: Красилівський, Полонський, Старокостянтинівський. Суттєву роль у формуванні електоральної активності (особливо у Старокостянтинівському районі), значною підтримкою правцентристів і партій без чіткої ідеології (блок Юлії Тимошенко), яка характерна в містах так і у селищах міського типу і селах. Варто зазначити, що в окрузі характеризується порівняно не високим рівнем протестної активності.

Округ №191 включає в себе такі територіально-адміністративні райони як: Чемеровецький та Кам'янець-Подільський. Підтримка певних кандидатів, партій залежить у цьому регіоні від духовно-культурного рівня, насамперед, тут мається на увазі його релігійність та освіченість. Прослідковується пряма залежність між греко-католиками в районах і прихильністю до націонал-державницьких ідей. Частка греко-католиків складає до 8% і на останніх виборах (2010р.) демократичні сили підтримало від 55 до 70% виборців. Підтверджується ще один непрямий факт: в напрямку на схід кількість релігійних громад зменшується, а частка нерелігійних громад, а відповідно і їх прихильників збільшується. В цьому ж напрямку зростає прихильність електорату до ідей космополітизму та інтернаціоналізму [3].

Найменшим за площею є округ №193 він має лише два невеликі за площею адміністративні райони: Славутський і Шепетівський. Базуючись на результатах просторового аналізу форм політичної поведінки населення, можна зробити висновок про ряд рис, які дозволяють виділити ці райони в окремий округ. Головною рисою є найбільш рівномірний розподіл голосів між всіма представниками, партіями та блоками. ще однією рисою є найвища в хмельницькій області партійна активність. Для цих районів характерна відсутність протестної активності.

Важливу роль у здійсненні політичної поведінки населення регіону відіграє місто Хмельницький, яке можна виділити як окреме макрорядро політичної поведінки. Політична поведінка населення міста багато у чому визначається історико-географічними та інформаційними чинниками. Хмельницький характеризується найвищим у регіоні рівнем політичної активності. Цей рівень, однак, зумовлений в основному лише діяльністю політичних партій та масовою протесаною активністю, яка майже цілком концентрується в обласному центрі [4].

Для зручності територіальної прив'язки суспільно-географічну класифікацію чинників політичної поведінки населення доцільно здійснювати за територіальним охопленням. За цією ознакою можна виділяти чотири групи чинників – глобальні, загальнодержавні, регіональні та локальні, – відповідно до чотирьох територіальних рівнів середовища політичної поведінки.

Глобальні чинники політичної поведінки населення діють у глобальному середовищі і є зовнішніми стосовно певної держави, а отже їх можна також називати поза державними. Можна виділити три підгрупи глобальних чинників – геополітичні, гео економічні, геокультурні, серед яких найсуттєвіший вплив на політичну поведінку населення регіону мають перші.

Геополітичний чинник орієнтується на розгляд таких питань:

- врахування появи поряд із державою нових, більш агресивних геополітичних гравців у особі регіональних та інтеграційних угруповань, ТНК, терористичних організацій тощо;
- глобалізацію світового господарства і як наслідок – поступове зміщення акценту з політики на економіку (перехід до гео економічного чинника);
- збільшення розриву між бідними і багатими (державами та верствами населення), загострення екологічних проблем, поширення тероризму тощо;
- з одного боку, уніфікацію культурно-ідеологічної сфери, її космополітизацію, з іншого – вибух патріотизму, національно-визвольних рухів;
- пошук геополітичними гравцями взаємовигідних шляхів розвитку геополітичної ситуації в пост біполярному світі.

В сфері гео економічних чинників входять такі пункти:

- дослідження динаміки світових економічних перетворень і вчасності економічних процесів

держав сусідів та країн-партнерів торгово-економічного характеру;

- окреме виділення сфери гонки озброєнь, перегляд договорів та контрактів довгострокової співпраці з постачання та закупівлі боєприпасів та військової техніки;
- пошук взаємовигідних шляхів постачання та транзиту ресурсної сировини, задля уникнення політико-економічних зобов'язань перед країною постачальником та ін.

Геокультурні чинники пов'язані насамперед з міграційними процесами і враховують міжетнічні зв'язки населення держави із землею, яка є історичною батьківщиною народу, який в силу обставин мігрував на глобальному рівні, але зберіг менталітет, як основу управління політичними критеріями.

Загальнодержавні чинники мають вплив на політичну поведінку населення у всіх регіонах держави. До них можна віднести правові, інформаційні та загальнополітичні чинники. У той час як правові чинники регламентують умови здійснення політичної поведінки, інформаційні визначають її напрямки, а загальнополітичні (виборчі цикли та політичні кризи) викликають різке зростання політичної активності населення у певні періоди.

Регіональні чинники політичної поведінки населення діють у межах конкретного регіону і часто є основою для формування регіональної ідентичності і самоусвідомлення населення. Виявлено, що найсуттєвіший вплив на політичну поведінку населення мають регіональні суспільно-географічні чинники, серед яких історико-географічні, етнодемогеографічні. Як особливий чинник політичної поведінки населення Хмельницької області слід виділити регіональні засоби масової інформації. Регіональні чинники добре підходять для кількісного аналізу, який дає можливість виявити закономірності, зокрема просторові, впливу ряду чинників на політичну поведінку [1].

Локальні чинники визначають політичну поведінку населення на найнижчих рівнях територіальної організації політичної поведінки – політико-географічному пункті та центрі. Їхній вплив може суттєво відрізнятись у різних частинах регіону, однак лише на локальному рівні (населений пункт, сільська або міська рада) можливо виявити багато закономірностей політичної поведінки населення, які не доступні для пізнання на рівні обласного регіону чи адміністративних районів. Саме на рівні локального середовища політична поведінка найсильніше виявляє вплив контексту.

Висновок. Отже, електоративна поведінка населення є новою категорією для національної суспільної географічної науки, тому в даному дослідженні запропоновано суспільно-географічну класифікацію чинників політичної поведінки населення основною ознакою якої є територіальне охоплення. Виділяються чотири групи чинників – глобальні, загальнодержавні, регіональні та локальні, – відповідно до чотирьох територіальних рівнів середовища електоральної конфігурації. За результатами проведених досліджень встановлено, що хоча у Хмельницької області загалом переважають праві електоральні орієнтації, у ряді адміністративних районів спостерігається значна підтримка на виборах представників інших політичних сил. Досить високий рівень правоцентристських орієнтацій характерний для високо урбанізованих районів та обласного центру. На основі статистичних даних політичної поведінки та з урахуванням національно-етнічної структури, виділено округи електоральної активності Хмельницької області, а також місто Хмельницький, як макрорядро політичної поведінки.

Література:

1. *Голод А.П.* Суспільно-географічна класифікація чинників політичної поведінки населення / *А.П.Голод* // Географія і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2005. – Випуск 13. – С. 25-33.
2. *Дністрянський М.С.* Політична географія та геополітика України: Навчальний посібник / *М.С. Дністрянський*. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344 с.
3. *Ковальчук А.С.* Географія релігій в Україні / *А.С.Ковальчук*. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 308с.
4. *Кузишин А.В.* Територіальні відміни електоральних уподобань населення подільських областей / *А.В.Кузишин* // Наукові записки. Серія: Географія. – Тернопіль, 2002. - № 2– С. 178 – 180.
5. *Топчієв О.Г.* Основи суспільної географії / *О.Г.Топчієв*. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
6. *Шаблій О.І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / *О.І.Шаблій*. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001. – 744 с.
7. *Яценко Б.П.* Політична географія і геополітика: Навч. посібник / *Б.П.Яценко, В.І.Стафійчук, Ю.С.Брайчевський* / за ред. *Б.П. Яценка*. – К.: Либідь, 2007. – с. 109-154.
8. www.cvk.com.ua.

Резюме:

Сергей Греков, Марина Геренчук. ДИНАМИКА ИЗМЕНЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ НАСЕЛЕНИЯ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ (В ПЕРИОД С 2004 ПО 2010 ГОДА)

Хмельницкая область есть особенной из-за исторических особенностей развития территории и её местоположении на границе основных региональных регионов Украины. Установлено влияние глобальных, региональных и локальных общественно-географических факторов на данный процесс. Также подано характеристику основных электоральных отличий населения по выборчих округах.

Ключевые слова: электорат, электоральная география, геополитика, политическое движение, политическое поведение.

Summary:

Grekov Sergiy, Gerenchuk Marina. DYNAMICS OF POLITICAL INTERESTS CHANGES OF KHMELNYTSKY REGION POPULATION (SINCE 2004 TILL 2010).

Khmelnitsky region is rather peculiar due to its historic formation and its real impact on political situation in the country. It is also characterized by the main differences of electorate inclination of the population. Found out the basic lines of electoral population of different national groups of population and confessional belonging.

Key words: electorate, electorate geography, geopolitics, political movement, political behavior.

Надійшла 13.09.2010р.

УДК 911.3:338.4

Надія КОПЕР

ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЧИННИК ЇЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлено аналіз впливу промислового розвитку Вінницької області на її соціальний розвиток. Вплив промисловості на соціальну сферу досліджено методом кореляційного аналізу, кластерного аналізу та співставленням зміни часток обсягу реалізованої промислової продукції та кількості населення у промислових пунктах за ряд років. На основі чого виявлено типи районів та населених пунктів за мірою залежності соціального розвитку від рівня розвитку промислового виробництва, що дає можливість обґрунтувати напрями трансформації соціальних процесів у комплексі з процесами промислового розвитку і визначити на цій основі пріоритети внутрішньої обласної (регіональної) політики держави.

Ключові слова: промисловий розвиток, Вінницька область, соціальний розвиток, населені пункти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах переходу країни до ринкових відносин, у зв'язку із загостренням соціальних проблем як в країні загалом, так і в регіонах, особливо важливими є дослідження розвитку промисловості з позицій впливу на соціальну сферу регіону. Це має важливе значення як для збільшення економічної ефективності виробництва, так і для поліпшення умов життя населення України. Це необхідно і для того, щоб мати науково обґрунтовані орієнтири для скоординованої регіональної промислової і регіональної соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З даної проблематики значним є доробок українських вчених географів та економістів – І.О. Горленко, В.І. Захарченка, О.В. Заставецької, С.І. Іщука, Н. Анішиної, О.В. Комеліної, П.О. Масляка, В.І. Нудельмана, Г.П. Підгрушного, Ю.І. Пітюренка та ін. У їхніх дослідженнях основна увага приділяється трансформаційним процесам у промисловості [2] і виявленню ролі промисловості у формуванні загального рівня соціально-економічного розвитку регіонів [1, 4, 6, 8]. На сьогодні питання про роль промисловості у формуванні регіонального розвитку, загалом і соціального розвитку, зокрема, найбільш детально висвітлено у працях Г.П. Підгрушного [9]. У своїх дослідженнях автор розкриває основні напрями та механізми впливу промислового виробництва на розвиток регіону, розробляє методологічні підходи і методику суспільно-географічного дослідження промисловості та її ролі у розвитку регіонів, досліджує значення промисловості як чинника людського розвитку країн світу.

Формулювання цілей статті. Соціальний розвиток значною мірою визначається тенденціями розвитку промисловості, особливо у регіонах мезо- та мікротериторіального рівня (низових адміністративних районах), де відбуваються безпосередні трансформаційні зрушення у виробництві, зумовлені ринковими перетвореннями. Із цим можна погодитись, щодо регіонів із високим рівнем промислового освоєння. Але це положення не є абсолютним, позаяк у окремих регіонах з сільськогосподарським, лісогосподарським чи рекреаційним освоєнням визначальну роль відіграють інші галузі. Однак аграрні райони на сьогодні є економічно відсталими і не виділяються значним потенціалом для розвитку соціальної сфери. Тому важливо дослідити міру впливу промисловості на